

IBL nieuws

4

De enige wetenschappelijke 'biologische' opleiding

Biodier levert eerste onderwijsproducten	2
Na de opleiding	3
Jan Venhorst - Nieuw rapport - Droevendaal	4
Biologische landbouw kraamkamer van kennis	5
Doel van tienprocent al gehaald	6
Biofoon - De nieuwe onderzoeker - Kennisbank	7
Recent verschenen - IBL-dag	8

Een opleiding volgen op wetenschappelijk niveau die exclusief over biologische landbouw gaat. Dat kan alleen bij Wageningen Universiteit met Biologische Productiewetenschappen. Die boodschap houdt Aad Termorshuizen altijd voor aan mogelijke toekomstige studenten. Termorshuizen is voorzitter van de commissie die de opleiding landelijke bekendheid moet geven en tevens werkzaam bij de leerstoelgroep Biologische Bedrijfs-systemen.

Het is vooral de breedte van de opleiding die hem zo bijzonder maakt, vindt hij. Studenten leren niet alleen over de plantenteelt of de veehouderij, maar ze maken ook kennis met de handel en de verkoop van biologische producten. "Dat is vrij uniek. Je kan natuurlijk consumentenwetenschappen studeren of plantenteelt, maar een opleiding die alles combineert is nieuw."

No nonsense

Termorshuizen noemt de opleiding een 'non-sense' richting. Naast vakken die ingaan op de groei van planten, horen ook vakken als statistiek, wiskunde en beslissingsleer er in thuis. Dit soort vakken volgen de studenten samen met studenten uit andere studierichtingen omdat deze uiteraard niet specifiek voor de biologische richting zijn ingevuld. Ook leren biologische productie-wetenschappers een bedrijf analyseren. In de bachelorsfase, die drie jaar duurt, komen zowel het boerderij-niveau van de

studeer biologisch in Wageningen

voorlichtingsdag
15 november 2003

Lilanne, 2e jaars studente Biologische Productiewetenschappen:
ik vind biologisch belangrijk. Het gaat om de productie van veilig voedsel, waarbij rekening gehouden wordt met natuur en milieu. Daarom studeer ik biologische productiewetenschappen in Wageningen. Ik kan er zitten wat ik belangrijk vind. Ik kom te weten hoe voedsel wordt gemaakt, hoe je andere mensen het specifieke van biologisch duidelijk maakt en hoe je een nieuw product in de winkel verkoopt. Met deze kennis wil ik straks beleidsmakers een doortimmerd advies geven.

Meer weten?
Kijk op www.wikite.nl of www.ecostudies.info
tel: 0217 48 48 48
e-mail: con.langeveld@wur.nl

WAGENINGEN UNIVERSITEIT
WAGENINGEN

University for Life Sciences

biologische sector als de consumenten- en markt kant aan bod. Wie door gaat in de mastersfase, dat is nog eens twee jaar, verdiept zich verder in een van beide richtingen.

Termorshuizen ontmoet nog wel eens scepsis over de opleiding voor de biologische sector. "Ze vragen zich af of verdere groei van de biologische landbouw wel haalbaar is en of je daar dan een aparte opleiding voor nodig hebt. Hij is het niet eens met die kritiek: "Nederland ligt wel heel ver achter bij sommige andere landen in de omvang van de sector. Dus groei moet zeker nog haalbaar zijn. Bovendien vervult de biologische landbouw een

Volledig

Voor de ontwikkeling van de biologische landbouw is goed onderwijs essentieel. Dit thema staat dan ook centraal in deze nieuwsbrief. Startte vorig jaar Wageningen UR met de academische opleiding Biologische Productiewetenschappen, in 2004 komt er een doorlopende leerweg biologische landbouw op MBO/HBO niveau. Het Groenhorstcollege, dat via de Warmonderhof al langer biologisch landbouwonderwijs aanbiedt, tekent samen met de CAH Dronten voor deze nieuwe opleiding. Hierdoor ontstaat een volledig onderwijsaanbod op het terrein van de biologische landbouw.

Bij het verzorgen van onderwijs is het nodig op de hoogte te zijn van de laatste ontwikkelingen uit onderzoek. Dit krijgt binnen de biologische landbouw een impuls met de pilotprojecten BioPlant en BioDier (zie verderop in IBL Nieuws). Daarnaast is het van belang dat de al beschikbare kennis toegankelijker wordt. Hiervoor kunnen studenten terecht bij de KennisBank die het IBL samen met de bibliotheek van Wageningen UR heeft ontwikkeld.

Jac Meijs,
Hoofd
Innovatiecentrum
Biologische
Landbouw

vervolg op pagina 2

BioDier levert eerste onderwijsproducten

vervolg van pagina 1

voortrekkersrol in de landbouw. Dat alleen al rechtvaardigt zo'n opleiding. Successen in de biologische landbouw worden naadloos overgenomen in de gangbare landbouw, neem de mechanische onkruidbestrijding in de akker- en tuinbouw."

Genoeg studenten

Wel is die scepsis reden om de docenten voor de opleiding zorgvuldig te selecteren. "Anders krijg je docenten die de biologische landbouw bagatelliseren, die de sector als weinig vitaal of weinig perspectiefvol afschilderen. Terwijl je dat ook van de gangbare landbouw kan zeggen. Die kent ook veel problemen." Termorshuizen legt uit dat de biologische landbouw om een andere manier van kijken vraagt. Dat moet een docent over kunnen brengen. "Je leert geïntegreerd denken, hoe verschillende factoren op elkaar in spelen en hoe je dat kunt optimaliseren. Je kan niet zoals in de gangbare landbouw bijvoorbeeld focussen op één enkele bestrijdingsmethode. Bij ziekten en plagen heb je een heel scala aan mogelijkheden

om ze te voorkomen." Docenten die zich deze manier van kijken eigen hebben gemaakt, geven de vakken die specifiek voor de opleiding zijn ontwikkeld. Nu moet alleen nog het aantal studenten omhoog, geeft Termorshuizen aan. Maar hij heeft goede hoop. Wageningen houdt verschillende seminars voor scholieren die daadwerkelijk geïnteresseerd zijn in een Wageningse opleiding. Ze komen dan een dag in Wageningen meelopen en bezoeken de volgende dag een aantal bedrijven. Het eerste seminar voor de biologische richting dit jaar zit al vol. Termorshuizen krachtig: "Als dit nog een paar keer gebeurt heb je genoeg studenten voor de opleiding voor volgend jaar."

Meer informatie over de opleiding:
Cor Langeveld (cor.langeveld@wur.nl)

De wereld van onderzoek en onderwijs komen binnenkort dicht bij elkaar. In de pilots *BioDier* en *BioPlant* gaan onderzoekers en docenten nauw samenwerken om de kennis vanuit het onderzoek dichterbij de leerlingen in het agrarisch onderwijs te brengen.

Bij *BioDier* is er aandacht voor gras-klaverweides. Onderzoekers hebben alle beschikbare informatie over gras-klaver op een rij gezet en doorgespeeld naar docenten van AOC De Groene Welle in Zwolle. De docenten hebben hiervan leer- en lesstof gemaakt voor het onderdeel 'duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen' van het MBO.

Als logisch vervolg is een blauwdruk voor zogenaamde praktijkarrangementen ontwikkeld. Hierbij gaan vierdejaarscursisten van het AOC op bezoek bij Aver Heino, het praktijkcentrum voor biologische melkveehouderij van de Animal Sciences Group. Daar krijgen ze praktische informatie over gras-klaver.

Cursisten hebben het praktijkarrangement getest. Eerst hebben ze geoefend met het schatten van het klaveraandeel in een grasklaverperceel. Vervolgens hebben ze een aantal monsters samengesteld met verschillende aandelen gras en klaver. Hiervan zijn de voederwaarden in het laboratorium bepaald, zodat de leerlingen later ook echt het effect van het klaveraandeel kunnen zien. In dagdeel twee staan teelt, gebruik en verzorging centraal. Als laatste komen de voederwaarde-uitslagen van de eerder genomen monsters terug en moeten de cursisten daarmee rantsoenenberekeningen maken.

Meer informatie: Eddy Teenstra,
0320- 293344 of eddy.teenstra@wur.nl

'Na de opleiding kun je overal terecht'

De opleiding Biologische Productiewetenschappen bestaat nog maar twee jaar. Maar ook voordat de specifieke opleiding is startte besteedden sommige Wageningse studenten in hun opleiding al veel aandacht aan de biologische landbouw. Wat hebben zij gedaan en waar zijn ze terecht gekomen na hun studie? Twee voorbeelden.

Wie: Marre Loefs
Werkzaam bij: LTO-Nederland als beleidsmedewerker biologische landbouw
Studie: Veeteelt, richting Dierlijke Productiesystemen met aandacht voor 'biologisch'.

"Het is zo leuk om voor de biologische sector te werken. De boeren hebben er vaak heel bewust voor gekozen, zijn enthousiast en hebben doorzettingsvermogen. Door mijn studie heb ik de wereld van de biologische landbouw leren kennen. Vooral tijdens mijn afstudeervak waarin ik een heleboel melkveehouders heb geïnterviewd. In mijn werk volg ik continu wat er aan beleid ontwikkeld wordt en wat de belangen van de leden zijn. Daarvoor voer ik heel veel overleg. Lastig is dat ik niet ben opgeleid in plantaardige vakken terwijl ik me nu evenveel bezig houdt met plantaardig als met dierlijk. Al werkend haal ik

dat wel in, maar het is goed dat de nieuwe opleiding dat wel allebei behandelt. Bij biologische landbouw hoort de wisselwerking tussen plantaardige en dierlijke productie er juist bij. Het liefst zou ik alles geleerd hebben van alle sectoren, tot op detailniveau. Maar dan zou de studie tien jaar duren. Dan kan je beter van alles een beetje leren zoals de nieuwe opleiding nu doet."

Wie: Marja Hoorweg (foto onder)
Werkzaam bij: Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO)
Studie: Economie van Landbouw en Milieu, richting Agrarische Bedrijfseconomie

"Tijdens mijn studie heb ik een half jaar college gevolgd in Wales, bij de goeroe op het gebied van de biologische landbouw, Nic Lampkin. De examinering was wel heel anders dan hier. Je krijgt een lange lijst met literatuur waarvan je zelf mag bepalen wat je wilt lezen. Op het examen krijg je acht vragen waarvan je er vier moet beantwoorden. Je moet daar zoveel mogelijk over

schrijven, met alle mitsen en maren. Daarnaast heb ik in Wageningen bij de leerstoelgroep Agrarische Bedrijfseconomie nog een afstudeervak gedaan over de regionale verschillen bij de omschakeling naar biologische akkerbouw: welke bedrijven komen er voor en wat is de terugverdiendtijd van omschakeling. Dat vak heb ik gedeeltelijk bij PPO gedaan en zo ben ik hier ook terecht gekomen. Het leuke is dat ik aan allemaal verschillende projecten werk, voornamelijk gericht op de biologische landbouw, het traject na de teelt. Sommige doe ik in teamverband, andere alleen. Zo hebben we met supermarkten en tussenhandel gekeken naar het prijsverschil tussen gangbare en biologische groente. Hoe wordt dat prijsverschil veroorzaakt en kan je het terugdringen? Een ander project is de benutting van biologische reststromen. Er valt van alles uit bij de teler, bij de handel en bij de verwerker. Momenteel worden deze restproducten vaak weggegooid, maar als je ze kunt vermarkten kun je de kosten terugdringen."

Internationaal veel beweging

Een volledige BSc/MSc opleiding zoals Biologische productiewetenschappen bestaat verder alleen in Duitsland. Ook wordt hard gewerkt aan andere opleidingen biologische landbouw. Het gaat dan vaak om (korte) engelstalige cursussen, meestal aangeboden op MSc niveau. Voorbeelden zijn de vervolgoopleidingen aan de Universität Gesamthochschule van Kassel in Duitsland, de Agricultural University, Ås, in Noorwegen en de universiteit van Aberystwyth in Wales. Ook zijn er verschillende initiatieven in Oost-Europa. De animo voor cursussen daar is groot: 100 studenten per cursus.

Droevendaal in omschakeling

Biologisch Proef- en Leerbedrijf 'Droevendaal' is volop bezig met de omschakeling naar een biologisch landbouwbedrijf. Het bouwplan met een rotatie van 1:8 is ingevuld, de huisvesting wordt aangepast voor de biologische stieren., Daarnaast zijn onderzoekers en studenten van Wageningen UR in de weer met de inrichting en het gebruik van de percelen. Twee helofytenfilters zijn aangebracht om het afvalwater te zuiveren, toegangshekken zijn bij diverse percelen geplaatst, de dierenweiden dubbel omheind, paden verhard. Het meest in het oog springt de ophoging van een groot gedeelte van de (helling)stal voor het vee. Met de ophoging is begin november begonnen. De verbouwing moet gereed zijn voordat de dieren naar binnen gaan. Momenteel zijn er 36

jonge stieren op het bedrijf, afkomstig van het biologische melkvee proefbedrijf Aver Heino. In de toekomst moet dit aantal uit groeien naar ongeveer zestig. Het proefbedrijf heeft vijftig hectare aan onderzoekspercelen beschikbaar. Hiervan is 32 ha. bouwland (onderverdeeld in 16 percelen)

met een rotatie van 1:8. De overige 18 hectare zijn permanente graslanden en natuurstroken. Wetenschappelijk onderzoek zoals naar de relatie tussen bodemvruchtbaarheid, ziekteonderdrukking en verschillende soorten bemesting en naar de interactie tussen grote grazers (koeien) en kleine grazers (konijnen) is gaande.

Onderzoek biologische varkens in Raalte

Bij Praktijkcentrum Raalte zijn nieuwe stallen gebouwd voor de biologische varkenshouderij met plaats voor honderd zeugen en zevenhonderd vleesvarkens. Er komt onderzoek dat zich bezighoudt met de ontwikkeling van de biologische varkenshouderij. Wim Jongen, directielid van de Animal Sciences Group: 'De biologische sector heeft inmiddels een eigen markt veroverd. De gangbare sector kan meeprofiteren van dit onderzoek. Die sector loopt op een aantal terreinen voor, denk bijvoorbeeld aan het verbod op gebruik van groeibevorderaars'.

Biologische landbouw aan Wageningen UR

Drie jaar na het eerste Kerngroerapport Biologische Landbouw maakt Wageningen UR de balans op. Hoe ver is biologische landbouw en voeding verankerd in het Wageningse onderzoek en onderwijs en wat zijn de prioriteiten voor de toekomst? Dat zijn vragen die beantwoord worden in een nieuw rapport dat tijdens de IBL dag (eind november 2003) is gepresenteerd. In ons volgend IBL Nieuws meer hierover. Zie ook de website www.biologischelandbouw.net

Biologische landbouw is de kraamkamer van nieuwe kennis

Vincent van Bentum, directeur Seed Operations Enza-zaden:

“Dat is in die zin zo dat er veel spin-off is vanuit de biologische landbouw naar duurzame landbouw. Als je ziet wat voor oplossingen er worden gevonden voor gezond biologisch geproduceerd zaad, onder andere bij de desinfectie van zaden en tijdens de teelt van het zaad, dan heeft dat zeker gevolgen voor gangbaar geproduceerd zaad. Dat effect zal nog verder versterkt worden als de biologische landbouw uitbreidt. Nu zijn er nog geen alternatieven voor bepaalde chemische bestrijdingsmiddelen in de gangbare teelt. Daar hanteert de overheid een soort gedoogbeleid. Als er goede oplossingen zouden komen vanuit de biologische landbouw dan is het snel afgelopen met dat gedoogbeleid. Gangbaar onderzoek kan daar ook wel naar zoeken maar bij biologisch onderzoek ligt de focus nu eenmaal op het niet gebruik van middelen. Dan vind je een ander soort oplossingen. Via ontwikkelingen in de biologische landbouw is daarmee een versterking van de duurzame landbouw binnen de gangbare landbouw te realiseren. De impact daarvan is groot omdat de komende jaren zeker nog 90% van de landbouw gangbaar zal blijven.”

Lenie Lekkerkerk, EC-LNV: “Er komen veel zaken uit het onderzoek en de praktijk van de biologische landbouw die zeker ook toepasbaar zijn in de gangbare landbouw. Je kunt hierbij bijvoorbeeld denken aan klaver in grasland op gangbare melkveebedrijven. Het is erg belangrijk dat de kennis van de biologische sectoren ook toegankelijk is voor de gangbare sectoren. Voor het milieu als geheel levert een kleine stap richting milieuvriendelijker productie door alle gangbare bedrijven tenslotte meer winst op dan een grote stap op de ongeveer twee procent biologische bedrijven. De biologische landbouw kan hier een belangrijke voortrekkersrol vervullen.

Wel vind ik dat het onderzoek nog meer moet doen aan de verspreiding van kennis naar de gangbare landbouw. Er worden wel artikelen geschreven, open dagen gehouden en presentaties verzorgd maar dat is nog niet voldoende. Zo ben ik bijvoorbeeld heel benieuwd naar een nieuw initiatief binnen Bioveem: er worden gemeenschappelijke studie-avonden georganiseerd voor gangbare en biologische melkveehouders over onderwerpen die beiden bezighouden, bijvoorbeeld mastitis. Zo kunnen melkveehouders ervaringen uitwisselen en gangbare melkveehouders kunnen zonder over te stappen naar een biologische productie nuttige elementen uit de biologische bedrijfsvoering toe gaan passen op hun eigen bedrijf.”

Hans Spoolder, Animal Sciences Group: “Ik denk dat daar heel veel in zit. Voor een maatschappelijke geaccepteerde veehouderij kan de gangbare veehouderij veel zaken uit de biologische houderij overnemen. Maar de gangbare houderij heeft minder mogelijkheden vanwege de lage prijzen voor hun vlees, melk en eieren. De consument van biologische producten maakt het mogelijk voor de biologische veehouderij om meer te doen voor bijvoorbeeld dierenwelzijn en milieu. De biologische veehouderij is daarmee ook een beetje wegbereider voor de gangbare. Ze proberen nieuwe ideeën uit en implementeren die al waardoor je ziet wat mogelijk is. Bij voeding, bijvoorbeeld, loopt de biologische veehouderij voorop als je het hebt over voer zonder antibiotica.”

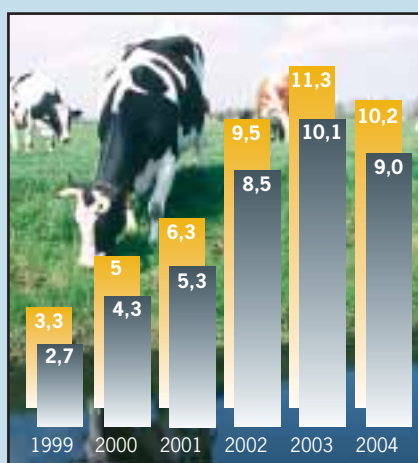

Doel van tien procent al gehaald

In 2003 is al bereikt wat de Tweede Kamer voor ogen had voor 2008: minstens tien procent van het budget dat Wageningen UR van LNV ontvangt voor beleidsondersteunend onderzoek (zie overzicht hiernaast) wordt besteed aan de biologische landbouw. Daarnaast is er nog onderzoeksgeld van andere financiers als provincies en productschappen en ook de eerste geldstroom van de universiteit.

Met de motie Waalkens wilde de Tweede Kamer in 1999 Wageningen UR stimuleren een substantieel deel van het onderzoek te besteden aan biologische landbouw. Per 2003 moest minimaal vijf procent van het onderzoek uitgegeven worden voor onderzoek naar de biologische landbouw. Dat moest in 2008 opgelopen zijn tot minstens 10%. In 2003 is de doelstelling al bereikt. Wel neemt de inzet in 2004 iets af. Dat komt doordat alle onderzoeksprogramma's inclusief die van de biologische landbouw te maken krijgen met 10% bezuinigingen van LNV.

Naast LNV-geld zijn er ook andere financieringsbronnen. Zo stelt Wageningen UR eigen middelen beschikbaar voor Strate-

Grafiek: LNV-programmaonderzoek biologische landbouw groeit gestaag. Als gevolg van bezuinigingen bij LNV neemt de inzet in 2004 iets af.

Grijs: Projecten in 100% biologische landbouwprogramma's

Geel: Alle projecten op het gebied van biologische landbouw (in miljoenen Euro)

Dertien onderzoeksprogramma's

Dertien onderzoeksprogramma's werken samen in het Koepelprogramma Biologische Landbouw. Hiervan focussen er tien volledig op biologische landbouw en drie deels.

	Looptijd
Biologische open teelten	2002-2005
Biologische bedekte teelten	2002-2005
Biologische akkerbouw en vollegronds groenteteelt	1999-2003
Biologische veehouderij	2001-2004
Biologisch uitgangsmateriaal	2001-2004
Onkruidbeheersing bij de biologische landbouw	2003-2005
Intersectorale samenwerking	2003-2005
Co-innovatieprogramma professionaliseren biologische afzetketens	2002-2004
Monitoring voedselveiligheid biologische producten	2003-2004
Biologische Veredeling	2004-2005
Ondernemerschap en markt (deels biologisch)	2000-2003
Gewasbescherming (deels biologisch)	2002-2005
Mest en mineralen (deels biologisch)	2002-2005

gische Expertise Ontwikkeling (SEO). Momenteel lopen er twee projecten met een totale omvang van 0,4 miljoen euro te weten: Visies op de biologische landbouw en Autonome onkruidwieder. Veel leerstoelgroepen van Wageningen UR doen onderzoek naar de biologische landbouw. Vooral de leerstoelgroepen Biologische Bedrijfssystemen en Dierlijke Productiesystemen leveren een bijdrage maar ook andere. Totaal gaat het om € 0,6 miljoen. Andere financieringsbronnen voor onderzoek naar de biologische landbouw zijn productschappen, het bedrijfsleven, provincies en EU.

‘Onderzoek op bedrijf is zinvol’

Eigenlijk was Jan Zenhorst, akkerbouwer in Creil, te druk om veel op te steken van het onderzoek naar Phytophthora op zijn bedrijf. Maar zinvol was het zeker, vindt hij. En als hij even tijd kon vinden dan ging hij samen met de onderzoekers het gewas in. Het lukt maar niet de schimmelziekte Phytophthora bij aardappel goed te beheersen. Niet in de gangbare teelt en ook niet in de biologische teelt, vele jaren onderzoek ten spijt. Het Louis Bolk Instituut en Plant Research International hebben vier jaar lang gelijktijdig vanuit verschillende invalshoeken gekeken naar Phytophthora: mogelijke teeltmaatregelen, veredeling en epidemiologie. Het project is onlangs afgesloten met de conclusie dat voorkiemen en vroeg poten de beste maatregelen zijn om de opbrengst zeker te stellen voordat de schimmel toeslaat.

Zenhorst heeft alle vier de jaren een deel van zijn grond beschikbaar gesteld voor de proeven. “Het spreekt me aan dat er op een praktijkbedrijf onderzoek wordt gedaan”, vertelt hij. Op zijn bedrijf van 21 ha teelt hij ieder jaar 3,5 ha aardappelen, waarvan tot nu toe 1 ha pootgoed en 2,5 ha consumptieaardappelen. Komend jaar wordt dat alleen pootgoed. Hem lukt het ook niet om Phytophthora de baas te blijven. “Pootgoed kan ik meestal net zo’n beetje tot het eind telen voordat de schimmelziekte optreedt. Bij de consumptieaardappelen lukt dat niet. Ik moet toch ieder jaar weer de planten te vroeg dood branden.” Hij had dan ook gehoopt dat het onderzoek zou laten zien met welke teeltmaatregelen de schimmel minder kans maakt. Het bleef beperkt tot de suggestie vroeger poten. “Jammer”, vindt de teler. Bij de uitvoering van het onderzoek is de teler wat minder betrokken geweest dan bij de voorbereiding. “Ze komen precies op tijden dat het hier op het bedrijf heel erg druk is. Maar in allerlei vooroverleg heb ik een duidelijke inbreng gehad in de proefopzet. Ze wilden bijvoorbeeld een volledige rij niet planten naast de proefveldjes. Dat vond ik niks vanwege de kans op veel onkruid. Later bleken andere onderzoekers

daar ook tegen omdat het een extra kans op inval van Phytophthora geeft.” Ook al heeft de teler weinig meegedaan met de onderzoekers op zijn perceel, toch heeft hij de proefveldjes goed gevolgd. Zo zijn vroeg in het groeiseizoen toppen van planten verwijderd. “Je krijgt dan een heel anders gevormde plant: bossig, met meer vertakkingen. Dat was wel grappig.

De nieuwe onderzoeker

De biologische landbouw vraagt van onderzoekers en docenten een andere manier van werken dan zij gewend zijn. Zij moeten rekening houden met de intenties van de biologische landbouw en met zeer complexe vraagstukken. Daarom is samenwerken met andere disciplines en met de ondernemers essentieel. Om hiermee kennis te maken organiseert het Koepelprogramma Biologische landbouw vanaf 2002 trainingen en workshops voor onderzoekers en docenten. Jet Proost begeleidt dit: “In 2003 hebben we een start gemaakt met de coaching van drie teams die projecten uitvoeren in de biologische landbouw: BIOM (plant), BIOVEEM (dier) en Natuurbreed (plant/dier). Onderzoekers gaven aan dat ze meer ervaring willen opdoen met een andere manier van werken” Elk team heeft zelf zijn eigen programma vastgesteld. Het BIOM-team is bijvoorbeeld aan de slag gegaan met interactieve werkvormen voor bijeenkomsten met telers. Bij BIOVEEM staat de coaching van onderzoekers en adviseurs centraal omdat zij samen met de agrarisch ondernemers veel onderzoek doen op het bedrijf zelf. In

Natuurbreed is ervaring opgedaan met het opstellen van een jaarplan voor 2004 samen met de projectdeelnemers. Het is de bedoeling dat de onderzoekers deze activiteiten in 2004 zelf oppakken.

Biofoon beantwoordt praktijkvragen

Hoe moet ik de uitloop voor vleesvarkens aanpakken? Is biologische zomertarwe geschikt als dekvrucht voor luzerne? Hoe kan ik de productie van grasklaver goed schatten? Dat zijn vragen die de afgelopen maanden binnenkwamen bij de Biofoon, de telefonische vraagbaak voor de biologische veehouderij. Het onderzoeksprogramma Biologische Veehouderij van de Animal Science Group speelt via deze Biofoon en de bijbehorende website www.biologischeveehouderij.nl in op de behoefte aan meer praktijkkennis bij omschakelaars en biologische boeren. Specialisten op het gebied van rundvee, varkens en pluimvee beantwoorden de vragen. Tot nu toe zijn er vooral vragen vanuit de rundveehouderij gesteld. De afgelopen maanden is de Biofoon gemiddeld 40 keer per maand gebeld, de website meer dan 1.700 keer bezocht wat neerkomt op gemiddeld 15 bezoekers per dag. Inmiddels maken leerlingen van AOC Oost gebruik van de website en de Biobieb, een speciale rubriek op de site met rapporten en publicaties op het terrein van de biologische veehouderij. De Biofoon is alle werkdagen 's ochtends bereikbaar en ook via de website kunnen vragen binnenkomen.

Recent verschenen

KennisBank Biologische Landbouw en Voeding

Vanaf november 2003 is de KennisBank Biologische Landbouw en Voeding in de lucht. In deze databank is de kennis van de laatste tien jaar uit de diverse bestanden van de landbouwkundige bibliotheken in Nederland over de biologische landbouw en voeding te vinden. Het IBL ontwikkelt deze KennisBank samen met de Bibliotheek van Wageningen UR. Het streven is om, naast de productgegevens als titel en auteur, zo veel mogelijk volledige teksten in de bank op te nemen. Op dit moment bevat de KennisBank al zo'n 14.000 titels. Op de afbeelding zijn de verschillende selectiemogelijkheden te zien. De KennisBank is evenals de ProjectBank geïntegreerd in de website van het IBL: www.biologischelandbouw.net en mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het ministerie van LNV en van het Rabobank Projectenfonds.

Selectiemogelijkheden op de website van de KennisBank Biologische Landbouw en Voeding

Brochure Groenbemesters

Groenbemesters kunnen via hun invloed op structuur, mineralenhuishouding en bodemgezondheid een zeer positieve rol spelen bij het in conditie houden van de bodem. Dit is te lezen in de brochure Groenbemesters Van teelttechniek tot ziekten en plagen, te bestellen bij het Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO): e-mail infoagv.ppo@wur.nl of www.ppo.dlo.nl

Beheersingstrategieën Phytophthora

Rapportage van vierjarig onderzoek van Louis Bolk Instituut (LBI) en Plant Research International over beheersingsstrategieën van Phytophthora in een biologisch teeltsysteem voor aardappelen.

Het rapport is te bestellen bij LBI: e-mail: info@louisbolk.nl of www.louisbolk.nl

Wageningen heeft zijn eigen BOB

Om de uitkomsten van onderzoek toegankelijk te maken voor een brede groep van geïnteresseerden heeft het IBL de zogenoemde BiologischOnderzoekBerichten (BOB) ontwikkeld. Elke BOB, een aantrekkelijk A4tje, geeft een impressie van een onderzoeksprogramma op het gebied van de biologische landbouw en voeding. De eerste BOB die in september verscheen, gaat over het onderzoeksprogramma verbetering uitgangsmateriaal. Voor meer info en ontvangst: www.biologischelandbouw.net

Colofon

IBL Nieuws is een uitgave van het Innovatiecentrum Biologische Landbouw, onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR), stimuleert, coördineert en initieert de ontwikkeling en ontsluiting van kennis over biologische landbouw en voeding. IBL Nieuws wordt verspreid onder de biologische sector, onderzoekers, voorlichters, onderwijsgevenden, beleidsmedewerkers van overheden en maatschappelijke organisaties en overige geïnteresseerden.

Redactie

Sjors Willems

Bijdragen en samenstelling

Sjors Willems en Leonore Noorduyt

Foto's

Hans Dijkstra

Vormgeving

Grafisch Atelier Wageningen

Druk oplage

Modern Bennekom; 2000 ex.

Adres IBL Nieuws

Wageningen UR, afd. Onderzoekstrategie
Postbus 9101, 6700 HB Wageningen
t 0317 485 649 f 0317 484 292
e info@biologischelandbouw.net
i www.biologischelandbouw.net

Hebt u zich al aangemeld voor de IBL-dag 2003?

De IBL dag van 2003 snijdt een actuele vraag aan: Wat willen we weten voor de verdere ontwikkeling van de biologische landbouw? Sprekers als Europees topambtenaar Isabel Peutz, Tweede Kamerlid Harm Evert Waalkens en Biologica- voorzitter Ria Beckers laten vanuit verschillende invalshoeken hierover hun licht schijnen.

Gegevens IBL dag:

Dinsdag 25 november 2003, WICC-gebouw Lawickse Allee in Wageningen, 13.00-17.00 u.

Aanmelden via website www.biologischelandbouw.net of e-mail:

info@biologischelandbouw.net of tel 0317-485649.